

...előre egyet.

A „Kaiser und königliche” vagy a „Kaiser königlich” „und”-ja évtizedeken át fájdalmas sérelme volt nagyapáink Magyarországnak. Ennek a két szónak hiánya épp elvi jelentőségénél fogva fölöslegesen megalázhathat egy művészetet. Megbánthat s elriaszthat művészeket a filmtől éppúgy, mint ahogy jelenléte közös egyesületbe, egymást megbecsülő és egymás munkájának fontosságával tisztában lévő szakszervezetbe egyesítheti a szellem alkotóit, álmaikat kivitelező többi munkásokkal.

XIV. SZERZŐI JOG

A technika csodája
vagy a szintetikus
Greta Garbo

Jogásznemzet lévén, nem ártana mellékesen ezzel a problémával is foglalkozni. Az idegen nyelvű filmek önkényes kereskedői „átvágására” gondolok. Láttam szinkronizált magyar filmet külföldön, és voltak elriasztó kísérletek nálunk is. Egy rossz tömegárunál nem sokat számít – de egy magas művészi értékeket képviselő film ellen valóságos merénylet az ilyesmi. Nem lehet elfogadni a mozisok védekezését, hogy a közönség nem érti az idegen nyelveket, és lusta olvasni a feliratokat. Egy idegen nép hangja, beszéde éppúgy bővíti ismereteink világát, mint az arcok és tájak képe. Kétségtelenül erősebb figyelemre készíten az idegen szó – de annál hitelesebb illúziót ad egy idegen országról. Nemcsak hegyekkel, városokkal, emberekkel és gesztusokkal, hanem hangokkal is ismerkedünk. *A mozi nemzetközi megértést célzó szerepét és ismereteink gyarapítását durván elmeteszi a szinkron.* Hamis technikai trükk érzetét kelti, elrontja a műalkotás egységét, meghamisítja formáját. – Elillannak a művészet nüanszokkal mérhető finomságai. Greta Garbót csak a saját hangjával tudom élvezni, még ha mégoly tökéletesen utánozza is a szájmozgását magyar kolleginája. Remélhetőleg a hazai nyelvre való szinkronizálásnak örökre véget vet a német és olasz filmgyártás átállítása, mert ezekben az országokban emelkedett a szinkronizálás törvényerőre. Nálunk, hála Istennek, csak néhány balul végződött kísérlet történt ez irányban.

Kés, villa, olló...

A másik még barbárabb merénylet az a gyakorlatilag szentesített kereskedői szokás, hogy a film tulajdonosa azt teheti a megvett áruval, amit éppen akar. Kivághat belőle métereket, elcserélhet jelene- teket, ragaszthat, vagdoshat, ahogy neki éppen tetszik. Mert megvette, mert szabadon rendelkezik felette. *Minden más művészetnél a szerzői jog kialakult. Szigorú törvények védik a műalkotás meg- csonkítását és elpusztítását, még tulajdonosával szemben is.* Egy amerikai milliárdos büntetlenül nem égetheti el a tulajdonában levő

Tizian-képet, nem rombolhat szét egy Rodin-szobrot. Finom, látha- tatlan és jogilag körül nem bástyázható formában hozzátartoznak minden művelt ember vagyonához. A szerző erkölcsi és szellemi károsodásáról nem is szólva, akinek igazán nem közömbös, hogy műve az általa teremtett formában, vagy más pillanatnyi anyagi vagy műveletlenségi érdek folytán változott meg Kínában így és Portugá- liában amúgy. A film szerzői jogának kérdéseit több helyen felve- tették, csak a háború akadályozta meg azok nemzetközi rendezését. Nem ártana, ha a kezdeményezés tőlünk indulhatna el. Maradt elég jogászfejük erre is biztosan.

Jogászok előre!

XV. A MAGYAR FILMSTÍLUSRÓL

A magyar filmet a közönség ízléséhez való állandó alkalmazkodás, üzleti szempontok, szűk látókörű cenzúrák a nívó feladásának örök körforgására készítették. S ezek a körök nem a sas felfelé törő, a művészet előljáró pályájához hasonlítanak – hanem az örvény lefe- lé húzó gyűrűihez. Más nemzetek filmművészete túlzásaiban és hibáiban is egyezik karakterükkel. Ízlésüket nem hígítja. Az ameri- kai film tempójával, villogó fogsorú, egészséges, naiv gyerekeivel, pénz utáni rohanásával megfelel az ottani közízlésnek. Ugyanezt mondhatjuk a széles gesztusú, festői pompájú olasz filmekre, a fi- nom összefüggéseket analizáló franciára, a mély problematikájú, kommunista oroszra. A magyar film magyarságunk ősi, divatja- múlt kelléktárát: a dzsentrit és huszártisztet, hős Terkákat és Cinka Pannákat, cigányzene szentimentális szirupjába mártogatva, isko- lák faliképeiről megunt poros történelmi arcképcsarnokot görögtü- zes élőképek stílusában, egy nemzetközi metropolist imitáló Buda- pest kongó szalonjait, amerikai revük kétkrajcáros bárhangulatát, egy karakterétől távol álló tipikus pesti kabaréhumort és a film lé- nyegével ellenkező szövicczuhatagot – valamint népi problémáink kinőtt ruháit és elavult divatját csempészte vissza abba a korba, melyben nemzeti létünk legnagyobb viharai kavargtak körülöttünk. Nyugat és Kelet dübörgő kohói szomszédságában, román, szerb, szláv államok ifjú és mohó nyújtózkodásai között visszaringat min- ket egy hamis és díszletszagú múltba, mely sohasem volt az igazi magyarok, az Árpádok, az erdélyi fejedelmek, a reformkor, Pázmá- nyok vagy Adyok magyarsága.

Azok, akik félve a magyar lángelmék fájdalmasan ostorozó és sokszor nyers őszinteségétől, egy Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, sőt Mikszáth Kálmán előtt is bezárták a filmgyárak kapuit, még ha

jóindulatú tévedésből is tették ezt – ugyanakkor harmadrangú dilettánsok előtt nyitották meg azokat.

S az a dömping, mely évi 50 produktumával elárasztotta városainkat és vidékünket, sajnos, csak kis részben hozott termékeny iszapot, de antól többször zavarta meg nemzeti erőforrásainkat. Nem az új európai eszmék és szokások előli elzárkózásra gondolok – hogy az automobilt száműzzük, és elővegyük a négylovas hintókat vagy díszmagyart szmoking helyett. A műveltség akár szellemi, akár anyagi formáiban mindig eljutott hozzánk, s magyarságunk legnagyobbjai egyszersmind széles látókörű európaiak voltak. De a postakocsi korában egy divat, stílus, dal nem tudta olyan gyorsan kicserélni és átformálni szokásainkat és életformánkat, ízlésünket és gondolkodásunkat, mint a repülő, a rádió és a mozigép korában. *Idő kellett s volt idő, hogy átszíneződjenek, s a nép ösztönösen csak azt s úgy vette át, ami már megfelel sajátos ízlésének és kultúrájának, s azt átformálta saját hasonlatosságára, gazdagítva általa kultúránkat.*

Az évi ötven magyar film is a látvány lenyűgöző erejével és sodrával, ha a nép ízlésével és szellemével ellentétes jelű civilizációt és fogalmakat hoz – maga idomítja át népünket saját nyelvére, nem pedig ő lesz részese a nemzeti kultúrának. *És itt a nagy veszélye a látszólag ártatlan, probléma nélküli magyar filmeknek.* Ezek destruálnak, nem pedig a nagy írók őszinte, vérből és húsból fakadt mondatai. Egy üres, amerikai kiállítású vagy álfrancia problémájú, vagy német szentimentalizmustól csöpögő film légüres világa gyökértelen valami. És gyökértelenné teszi a nép kultúráját is. Mert mondanom sem kell, hogy ezek ugyanakkor milyen olcsó és szármalmas utánzatai a vérbeli német, francia vagy amerikai filmeknek. Vagy az a magyarság, mely éppen olyan hivalkodó és szervetlen külsőségekben viseli magyarságát, mint a nemzetiszínű szalagot az exportszalámi... Mindenáron magyaros filmet akartak csinálni jószándékból vagy konjunktúrából – (vagy mert féltek az igazságtól) gatyával, huszárral, vezércikkuszólammal és néha pár méter Hortobággal –, csak éppen magyar problematika és magyar művészet nélkül...

Goethe nem német verseket akart írni, Verdi nem olasz operát komponálni, Brueghel vagy Rubens sem flamand képet festeni. Egyszerűen csak verset, zenét vagy képet akartak. S mivel valóban művészek voltak, műveik önkéntelenül is magukon hordják koruk, nemzetük, fajtájuk jegyeit. A dilettáns elsősorban valami „magyarosat” akart. Összehord egy csomó üres külsőséget, és csodálkozik, hogy filmjét mégsem tartják magyarnak, noha a cigány zenél, tán-

colják a csárdást, társadalmi problémákról szavalnak, lengenek a zászlók, és ágaskodnak a fehér lovak...

Művészet a film, bízzuk készítését művészekre. Ha ezek a művészek egyszersmind magyarok lesznek, akik szilárdan állanak e földön, idegükkel, vérükkel, egyesek színeivel, ízlésével és szokásaival, vérükben érzik életének lüktetését; – akiknek élő és személyes valami az Alföld elhagyott szomorúsága, a Kárpátok köd lepte völgyei, a kuruc kor üldözött szegénylegényeinek, bujdosó vitézeinek ordas hangulata, Mátyás európai fényességű renaissance-a, – Szent István nyugatra fordult tekintete, éppúgy, mint a lázadó Koppány-nak keletre néző arca. Ha művészek – magyar művészek – nagyobb részt kapnak a film bábái és mesterei között, akkor filmünk magyarul fog megszólalni, nemcsak dialógusaiban, hanem képeiben, ritmusában, szellemében is. Akár népi problémát dolgozzon fel, akár történelmit, akár egy modern nagyváros életét mutatja – valami különös és egyéni zamat lesz benne: az általános humánium új nézőpontból való megmutatása.

Lesznek, akik bebizonyítják, hogy az ember nem élhet örökké Kodállal, Adyval vagy Szabó Dezsővel. Ismerünk komoly embereket, kik detektívregényeket olvasnak, és őszintén elszórakoznak egy butácska operetten. De ezek már immúnisak. Műveltségük, kultúrájuk mértékével mérik és ki tudják jelölni helyüket a művészetben. Az a munkás, földműves vagy félművelt iparos, aki hat napon át nyolc órát dolgozik, s a moziban kapja az egyedüli szórakozást, akinél a detektívregény a *betűt* jelenti – az ritkán fog rajta keresztül Tolsztojjig emelkedni. Rajta ragad a ponyván élete végéig, mint légy a papíron. Egy kulturált közönségben a rossz film kára jelentéktelen. Mosolyognak vagy bosszankodnak – kétórás időtöltés –, mely után még jobban esik egy jó könyv vagy egy komoly zenekari előadás. A mozi sok helyütt és a nagy tömegeknél egyedüli kapocs az áhítózott nagyvilági élet, a kultúra és a művészet felé. Hitelesnek az általa bemutatott arcát tartják. *A film mérték és szabály a tömeg szemében, s így sok esetben destruálja a valódi művészeteknek előlegezett hitelét.* Könnyen megérthető és eltanulható olcsó slágerszámaival, szirupos szerelmi történetekkel, langyos mézeskalács-erotikájával megváltoztathatja szokásainkat, tradícióinkat, erkölcsünk és életszemléletünk egész rendszerét.

Nálunk a művészet mindig több volt, mint másutt. Sohasem öncél és játék. Elv, hit, magatartás, sikoltás és jaj volt legtöbbször. Félő gond, amelynek gyertyafényénél virraszt Bessenyei a bécsi Burgban, mely véres karddal ír Balassa- és Zrínyi Miklósnál, szöges ostorként zuhog Pázmány prédikációiban. A reformnemzedék, Ady,

Szabó Dezső, mind-mind félrevert harangok felrázó jajveszékelései voltak ennek a nagyon magányos, Európában mindig egyedül álló fajtának. A mozigép 90 milliós évi forgalmat csinál filmekből, ez legalább ugyanannyi nézőt jelent. Ezeknek fantáziáját, mentalitását alakítja és formálja a magyar jellem, érzés, tánc, gesztus, muzsika, építkezés, berendezés és a történelemszemléletnek az a legtöbbször torz tükörképe, amit a vetítövászon elébünk tár. A magyar néplélek a forrás üde és csillogó vizét sokszor zavarossá teszi. Pedig a néplélek volt az egyedüli letéteményese, hordozója a magyarság renaissance-ának. A nép, amely belekapaszkodott és meglapult a földben, akármilyen nagy és pusztító volt a fölötte elvonuló történelmi vihar, amely felperzselt városokat és megtizedelt nemesi osztályokat. Ő megmaradt.

S hogy a jövőben is megmaradhasson, szükséges, hogy megvédjék olyan szellemtelen tömegcikk áradataival szemben, amelyek igazi értékeit mállasztják és rombolják. Adjuk a magyar sors látókainak kezébe a filmgyártást, hogy olyan filmművészetünk legyen, mely erősíti és táplálja a magyar kultúra letéteményeseit.

Túlzással vádolnak és talán fantasztának is fognak tartani némelyek az olvasók közül.

De megszülethet-e egy művészet fanatizmus nélkül?

És tényleg olyan csapongó fantázia kell azt elképzelni, hogy a jövő harminc-negyven filmje közül legalább kettő-három új és izgalmas úttörő lesz. Nyolc-tíz komoly irodalomból fakadó művészfilm és a fennmaradó húsz is legalább olyan értékű lesz, mint az átlagos színdarabok, könyvek, képek, zeneművek? Ne rontsák a közízlést, ha már javítani sem sokat javíthatják. Éppen ma ne volna erre képes a magyarság, amikor nyolcmillió elzárt erőtartaléka szabadul fel és kap meghívót a kultúra és gazdasági élet terített asztalához? Fantasztá képzelet elhinni, hogy képes erre az erőfeszítésre?

Lehet, hogy egyoldalú túlzással vádolnak, mert mindent a film művészete szempontjából nézek.

Még ha így is volna – nincs szükség ilyen túlzásra? Hiszen eddig ha filmről beszéltek, épp túlzó egyoldalúsággal csak ipari, anyagi oldaláról esett szó.

A célt pedig, bármily messze van, lássák tisztán azok, akik feléje indulnak. S a magyar film célja sem lehet más, mint az egész világ filmgyártásáé:

a filmművészet.

HAVASOK ASSZONYA

Raffy Ádám
ERDÉLYI SZENT JOHANNA
című regénye nyomán

Forgatókönyv
RAFFY ÁDÁM
és
SZÓTS ISTVÁN